

بررسی رابطه میان ویژگی های جمعیت شناختی و گرایش به مهاجرت خارج از کشور

(در میان دانشجویان دختر محصل تحصیلات تکمیلی دانشگاه ارم شیراز)

دکتر طهمورث شیری *

منصوره شاهمرادی **

چکیده

تحقیق حاضر درصدد تبیین بررسی رابطه میان ویژگی های جمعیت شناختی و گرایش به مهاجرت خارج از کشور (در میان دانشجویان دختر محصل تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز) می باشد که طبق فرمول کوکران تعداد نمونه ۲۳۰ نفر از دختران می باشد، و برای حصول اطمینان بیشتر حجم نمونه را ۲۴۰ نفر انتخاب شد . در این پژوهش از روش نمونه گیری طبقه بندی و تصادفی استفاده شده است . اطلاعات مورد نظر با استفاده از تکنیک پرسشنامه از افراد نمونه جمع آوری شده است .

در این تحقیق بر اساس نظریات اندیشمندانی که در زمینه مهاجرت و عوامل مؤثر بر آن مطالعه و نظریه پردازی کرده اند ، ۱۲ فرضیه تدوین گردید که نتایج به دست آمده از اطلاعات استنتاج شده از پرسشنامه نشان می دهد که وضعیت تأهل ، منشأ قومی ، محل سکونت ، طبقه اجتماعی ، جایگاه علم و پژوهش ، جایگاه زنان تحصیل کرده ، تحصیلات پدر و نظر دختران درباره گرایش به مهاجرت خارج از کشور همبستگی وجود دارد . در این پژوهش تحقیق از روش های استنتاجی چون تحلیل واریانس ، آزمون مجذور خی دو ، اسپیرمن - من وایت نی و همچنین برای توصیف داده ها از روش آماری توصیفی استفاده شده است .

واژه های کلیدی: مهاجرت به خارج، محل سکونت، طبقه اجتماعی، منشأ قومی، نگرش نسبت به جایگاه علم و پژوهش، نگرش نسبت به جایگاه زنان تحصیل کرده.

* استاد یار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز

** دانشجوی کارشناسی ارشد جمعیت شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز

تاریخ دریافت : ۹۰/۲/۱۸ تاریخ پذیرش : ۹۰/۵/۲۰

مقدمه

سرمایه انسانی و نیروی ماهر و متخصص مهمترین سرمایه هر کشوری محسوب می شوند و بدون نیروی متخصص و اندیشمند نیل به توسعه اجتماعی مقدور نخواهد بود. با این حال کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران با بحرانی جدی در زمینه کاهش نیروی انسانی مواجه هستند. مهاجرت متخصصان از مسائل مهم و مشکلات مطرح در کشورهای در حال توسعه می باشد. این نیروها که جامعه مدتهای مدید هزینه های هنگفت تحصیلی یشان را تقبل کرده و در راستای نیل به اهدافشان به آنها نیاز مبرم دارد، حال که به مرحله بهره برداری و سود رسانی به کشور خود می رسند بار تخصص و مهارت های خود را بر داشته و به کشورهای دیگر مهاجرت کرده، توانایی و کارآمدی خود را در اختیار آنها قرار می دهند. مهاجرت نیروی انسانی کارآمد از کشورهای در حال توسعه به کشورهای توسعه یافته در حالی که از یکسو برای کشورهای پیشرفته دارای مزایای فراوانی است (به عنوان مثال کسب سرمایه های انسانی عظیم بودن تقلیل هزینه های متوسط با آن) اما پیامدها و آثار سوء فراوانی برای کشور مادر و مهاجر فرست به دنبال دارد. از جمله می توان به خساراتی از این بحث به

بخش آموزش و پرورش وارد می‌شود، کاهش هوش عمومی جامعه و مرحوم ماندن آموزش عالی از استادان نخبه و دانشمند اشاره کرد.

بیان مساله تحقیق

"واقعیت مهمی که به خصوص در سالهای اخیر رشد قابل توجهی را تجربه کرده است، مهاجرت زنان می‌باشد. ادبیات موجود درباره مهاجرت حاکی از آن است که در مطالعات و تحقیقاتی که درباره این پدیده صورت گرفته اغلب به مهاجرت مردان پرداخته شده و مهاجرت زنان توجه بسیار کمی را به خود جلب نموده است. در واقع اولین مطالعاتی که به طور خاص به این موضوع پرداختند به اوایل دهه ۱۹۷۰ مربوط است. از آن پس مهاجرت زنان مورد توجه بسیاری از صاحب‌نظران قرار گرفت، به طوری که در دهه ۱۹۸۰ دیدگاه‌های نظری متعددی در این مورد مطرح گردید. هر چند که در این زمان نیز برخی از مطالعات مهاجرت زنان در ارتباط خانواده و نقش‌های خانوادگی در نظر می‌گرفتند، اما با گذر زمان، تحقیقات جدید این پدیده را به گونه‌ای گسترده‌تر نگریسته و به آن تنها در محدوده خانواده نمی‌پردازد" (کوران و همکاران^۱، ۲۰۰۶: ۲۰۳).

در جامعه ما نیز زنان همواره تحت نظام مرد سالاری از بسیاری از حقوق و شئون اجتماعی محروم بوده‌اند به دنبال تغییرات فرهنگی ایجاد شده و تضعیف فرهنگ مرد سالاری، جایگاه و موقعیت این قشر از جامعه نیز دچار تحولات بزرگی شده است. مشارکت گسترده زنان در اجتماع و بویژه حضور آنان در عرصه‌های آموزشی پدیده بسیار بارزی است. همچنان که آمارها نشان می‌دهند هر ساله بیش از ۵۰ درصد از ورودی‌های دانشگاه‌ها دختران تشکیل می‌دهند. بدیهی است که این امر پیامدهایی مثبت یا منفی به همراه دارد. یکی از پیامدهای آن به وجود آمدن تمایل برای مهاجرت به خارج از کشور برای تحصیل کرده‌های این قشر می‌باشد. چرا که آنان داعیه برابری

و تساوی حقوق با مردان را در سر می پروراند و خواهان بهبود و پیشرفت زندگی خود هستند.

مساله مهاجرت نیروی تحصیل کرده و ماهر کشور از جنبه های گوناگون می تواند مورد بحث و بررسی قرار گیرد. بعنوان مثال برخی از مطالعات این پدیده را با رویکردی اقتصادی نگریسته اند، برخی دیگر از دیدگاه سیاسی آن را مورد بررسی قرار داده و بعضی هم بعد فرهنگی مهاجرت را کنکاش نموده است. علاوه بر این همچنین می توان با رویکردی جمعیت شناختی به مطالعه مهاجرت پرداخت.

بنابراین در این مقاله مهم ترین ویژگی های جمعیت شناختی نظیر سن، مقطع تحصیلات، وضعیت تاهل، منشاء قومی، طبقه اجتماعی، تحصیلات والدین، وضعیت سکونت دختران، میزان استفاده از رسانه ها، نگرش دختران نسبت به جایگاه زنان تحصیل کرده و غیره... پرداخته می شود.

اهمیت و ضرورت تحقیق: همانطور که گفته شده نیروی انسانی ماهر و نخبه عامل مهمی در پیشرفت هر کشوری می باشد. در این باره ادوارد دانشن از کارشناسان اقتصادی امریکا در تحقیقی راجع به عوامل موثر بر پیشرفت صنعتی کشورها بیان کرده که از میان ۳۱ عامل موثر در امر پیشرفت صنعتی مهمترین عامل پرورش نیروی انسانی متخصص می باشد، به نظر او پیشرفت نیروی انسانی مهمترین عامل رشد اقتصادی پیشرفت تحقیقات و علوم عامل دوم در رشد اقتصادی می باشد. این در حالی است که نیروی انسانی ماهر کشورهای توسعه نیافته بعد از اتمام دوره تحصیل شان ماحصل اندوخته های علمی خود را در اختیار کشورهای مادر قرار می دهند. این معضل گریبان گیر ایران نیز می باشد و ما هر ساله شاهد عزیمت خیل عظیم نیروهای نخبه به کشورهای توسعه یافته و صنعتی هستیم. بدین ترتیب مشاهده می شود سرمایه اصلی کشور های در حال توسعه واز جمله ایران که نیروی انسانی متخصص است، به بهای ارزان در اختیار کشور های توسعه یافته قرار می گیرد و این کشورها هر ساله میلیاردها دلار سرمایه را از طریق مهاجرت از دست می دهند. دقت در گفته ها و نظرات بیان شده

اهمیت وافر نیروی انسانی مهارت یافته و متخصص را نشان می‌دهد. مطالب ذکر شده در خصوص اهمیت نیروی انسانی و جایگاه آن در روند رشد و توسعه و تغییر و تحولات جامعه از یکسو و از سوی دیگر مشاهده جریان نگران کننده مهاجرت نیروی انسانی کارآمد و متخصص ما را بر آن داشت که کنکاشی در این مسئله داشته باشیم. علیرغم بیشتر تحقیقات انجام شده درباره مهاجرت نخبگان که با رویکرد اقتصادی و سیاسی به بررسی این پدیده پرداخته‌اند، در مطالعه حاضر مهاجرت این افراد از دیدگاه جمعیت‌شناختی مورد توجه قرار می‌گیرد. در واقع طی بررسی‌های انجام شده مشخص شد که اغلب پژوهش‌ها در این باره یا فقط به جامعه آماری مردان پرداخته‌اند و یا به صورت ترکیبی هم مردان و هم زنان را بررسی کرده‌اند و به جز موارد خیلی اندکی به مهاجرت زنان و دختران پرداخته‌اند. از اینرو در این مطالعه سعی شده با تکیه بر مبنای نظری ارائه شده و با استفاده از روش‌ها و ابزارهای تحقیق در علوم اجتماعی بخشی از موضوع مهاجرت یعنی گرایش دختران به مهاجرت خارج از کشور در میان دانشجویان دختر محصل در مقطع تحصیلات تکمیلی (کارشناسی ارشد و دکتری) و رابطه آن با ویژگی‌های جمعیت‌شناختی آنان مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد.

اهداف تحقیق

هدف اساسی و بنیادی این پژوهش عبارتست از بررسی رابطه میان ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و گرایش به مهاجرت خارج از کشور در میان دانشجویان دختر مقطع تحصیلات تکمیلی و اهداف فرعی عبارتند از: ۱- شناخت و تبیین و تاثیر عوامل جمعیتی نظیر سن، وضعیت تأهل و منشا قومی بر روی گرایش دختران به مهاجرت خارج از کشور ۲- شناخت و تبیین و تاثیر عوامل اجتماعی نظیر وضعیت سکونت، طبقه اجتماعی، وضعیت مسکن و درآمد خانواده بر روی گرایش دختران به مهاجرت خارج از کشور ۳- بررسی تاثیر ویژگی‌های فرهنگی نظیر نگرش نسبت به جایگاه علم و

پژوهش در ایران و نگرش نسبت به جایگاه زنان تحصیل کرده بر روی گرایش دختران به مهاجرت خارج از کشور.

تعاریف مفاهیم

مهاجرت (migration): "مهاجرت دارای معانی متعددی است از جمله: مهاجرت عبارت است از تغییر محل اقامت، ضمن عبور از مرزهای سیاسی برای مدتی بیش از یک سال با توجه به این تعریف دو نوع مهاجرت تشخیص داده می شود: مهاجرت داخلی یا درون مرزی و مهاجرت خارجی یا بین المللی" (وحیدی، ۱۳۶۴: ۱۱).

درآمد (income): "پرداخت هایی که ناشی از دستمزد، حقوق یا سرمایه گذاری است" (گیدنز، ۱۳۷۶: ۸۰۱).

شغل (occupation): "هر گونه اشتغال مزد بگیری که در آن فرد به طور منظم کار میکند" (گیدنز، ۱۳۷۶: ۸۰۶).

طبقه اجتماعی (social class): "به بخشی از جامعه اطلاق می شود که به لحاظ داشتن ارزش های مشترک، منزلت اجتماعی معین، فعالیت دسته جمعی، میزان ثروت و دیگر دارایی های شخصی و نیز آداب معاشرت، با دیگر بخش های همان جامعه متفاوت باشد" (بروس کوئن، ۱۳۸۰: ۲۴۱).

قومیت (ethnicity): "به گروهی از افراد اطلاق میشود که در طول نسل های متوالی ویژگی های مشترک جسمی یا زیستی خود را حفظ کرده اند، اعضای آن ویژگی های فرهنگی یکسانی دارند. این ویژگی ها عبارتند از دین، زبان و ملیت" (بروس کوئن، ۱۳۸۰: ۳۴۸).

رسانه های همگانی (mass media): "رادیو، تلویزیون و سینما که به وسیله آنها نفوذ خیلی زیادی بر مردم گذاشته میشود. دو ورژه هم نوشت «امروزه، مطبوعات شنیدنی در) (رادیو) و مطبوعات دیدنی (تلویزیون، سینما و هفته نامه های مصور) که به وسیله آنها نفوذ خیلی زیادی بر مردم گذاشته میشود»

"شکل‌های ارتباط مانند روزنامه‌ها، مجلات، رادیو یا تلویزیون که به منظور رساندن پیام به پیام‌گیرندگان آینده طرح ریزی شده‌اند" (انتونی گیدنز، ۱۳۷۶: ۸۰۴).
گرایش به مهاجرت: از آنجا که دانشجویان مورد پژوهش این تحقیق در آستانه تصمیم‌گیری برای اقدام به مهاجرت نبوده‌اند، موضوع گرایش به مهاجرت با عطف شرایط آتی بررسی شده است. گرایش به مهاجرت با سوالاتی مشخص در پرسشنامه ارزیابی می‌شود.

دختران: جامعه آماری ما فقط دختران و در دو مقطع اشد و دکتری مورد پژوهش این تحقیق هستند، حال به دلیل سن این دختران در این دو مقطع ممکن است مجرد یا متأهل باشند.

پیشینه تحقیق

"شریفی (۱۳۷۶) در پیمایش با عنوان "بررسی گرایش اعضای هیات علمی دانشگاه‌های تهران به مهاجرت از کشور" به بررسی انگیزه مهاجرت مغزها پرداخته است. در این تحقیق متغیرهای دافعه اجتماعی داخلی، جاذبه اجتماعی داخل، جاذبه اجتماعی داخل، زمینه و شرایط شغلی، دافعه سیاسی داخلی، جاذبه خارجی، جاذبه سازمانی و تعداد فرزندان رابط معناداری با متغیر وابسته داشتند و در معادله رگسیون باقی مانده‌اند، همچنین عنوان شده است که متغیر امکانات خروج از کشور با بنای برابر $0/3$ و جاذبه‌های خارج با بنای برابر $0/45$ تاثیرات را در همبستگی مستقیم با میل به مهاجرت و متغیر امنیت شغلی با بنای برابر $0/42$ بیشترین همبستگی را دارا هستند، در نهایت عنوان شده است که انگیزه مهاجرت استادان در کل متوسط و پایین ارزیابی می‌گردد. و اصلی‌ترین دلیلی که باعث ماندن در کشور می‌شود رضایت شغلی است."

"علاءالدینی و دیگران (۱۳۸۴) در مطالعاتی به بررسی "میزان تمایل به مهاجرت و علل آن در پزشکان ایرانی" با استفاده از روش پیمایش و پرسشنامه پستی پرداخته‌اند.

جامعه آماری این مطالعه شامل پزشکان ثبت شده در نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران می باشد. حجم نمونه این پژوهش که به صورت تصادفی انتخاب شده اند ۵۴۸۲ بوده که از این تعداد ۲۷۸۹ پرسش نامه پر شده و مورد تحلیل قرار گرفته است. نتایج حاصل از این بررسی بیانگر این است که میانگین تمایل به مهاجرت در مقیاس صفر تا صد در بین پزشکان ایرانی ۵۳/۳ می باشد. این تمایل در مردان و زنان اندکی متفاوت است و در افراد مجرد بیشتر از افراد متأهل است. مهمترین عوامل زمینه ساز این تمایل از نظر پزشکان، درآمد کم مشاغل پزشکی، درآمد ناکافی و هزینه و تورم زیاد، وجود تبعیض های موجود در جامعه، نیاز به پیشرفت شغلی و فقدان یا کمبود امکانات رفاهی بوده است. ایشان موانع اصلی در راه مهاجرت خود را مشکلات مالی، مسائل خانوادگی و مشکلات موجود در کشورهای مقصد عنوان کرده اند. بنابر این بیش از نیمی از پزشکان ایرانی تمایل بیشتر از متوسطی به مهاجرت از کشور دارند."

"قنبر (۱۳۸۴) در پژوهشی با عنوان " بررسی علل مهاجرت متخصصان ایرانی به آمریکا" به مطالعه انگیزه ها و دلایل مهاجرت ایرانیان متخصص به ایالت متحده آمریکا پرداخته است. در این پژوهش که به روش پیمایش انجام شده، جامعه آماری مورد مطالعه، متخصصان ایرانی مقیم شمال کالیفرنیا با تعداد ۶۸۰ نفر هستند که از این تعداد ۶۳ نفر به عنوان نمونه تحقیق انتخاب گردیده و به تکمیل پرسشنامه پرداخته اند، نتایج حاصل از این بررسی بیانگر این مطلب است که از جمله عوامل رانش در رابطه با مهاجرت متخصصان می توان به این عوامل اشاره کرد. کمبود امکانات تحصیلی، مشکلات مربوط به اشتغال، ناپایداری سیاسی، اجتماعی و اقتصادی، مسائل شخصی و خانوادگی.

همچنین برخی از عوامل کشش ایرانیان متخصص به ایالات متحده عبارتند از: اخذ تخصص، برخورداری از آزادی های فردی و اجتماعی، برخورداری از امکانات رفاهی، فضای مناسب تر برای رشد و تحصیل فرزندان و بالاتر بودن سطح علم. بر اساس این پژوهش مشخص شد که مهاجرت متخصصان به عواملی چون سن،

جنس، تحصیلات، استعدادها، بازار کار و شرایط و صدور رویداد و پذیرش در کشور مقصد بستگی دارد."

تحقیقات خارجی:

"کانجا سنیمی و دیگران (۲۰۰۷) در پژوهشی تحت عنوان "آیا افراد مغزهای پزشکی سودمند است؟ مساله فرار مغزها را با تاکید بر مغزهای پزشکی که از سایر کشورها به انگلستان مهاجرت می‌کنند" مورد بررسی قرار داده‌اند. هدف مطالعه حاضر آزمون فرضیه فرار مغزهای نافع و سودمند است که بر اساس آن مهاجرت بوجود می‌آید و ذخیره نیروی کار ماهر و متخصص را افزایش می‌دهد می‌توان برای کشور فرستنده سودمند و مفید باشد. جامعه آماری پزشکان مهاجر در انگلیس است و حجم نمونه این پژوهش شامل ۲۲۳ نفر می‌باشد. که این تعداد در تحلیل نهایی به ۱۳۷ نفر تقلیل یافت. روش اجرای پیمایش بدین ترتیب بوده است که ۱۰۴ نفر از طریق مصاحبه و ۲۳ نفر باقی مانده بوسیله پرسشنامه پستی مورد سنجش قرار گرفتند. نتایج حاصله از وجود این منافع برای کشور های فرستنده حمایت نمی‌کند."

هان^۱ (۲۰۰۱) در رساله دکتری خود با نام "جابه جایی سرمایه انسانی متخصص در تایوان" به بررسی رابطه میان سرمایه انسانی و فرار مغزها در تایوان پرداخته است. هدف این مطالعه شناسایی تأثیر فرار مغزها بر اقتصاد و تایوان است. در این پژوهش که به روش کمی انجام شد. حجم نمونه متخصصین تایوانی بودند که طی ۳۰ سال گذشته مدرک دکتری را از کالج یا دانشگاهی در ایالات متحده اخذ کرده بودند. این نمونه شامل دو گروه بودند: آنهایی که برگشتند و متخصصین که در ایالات متحده مانده افراد نمونه از ریشه های متعدد شامل مهندسی، پزشکی، علم و تکنولوژی انتخاب گردیدند. نتایج این بررسی حاکی از آن است که مهاجرت و جابجایی سرمایه انسانی ماهر و متخصص در طول دوره ۱۹۹۰-۱۹۷۰ مانعی از آن است که مهاجرت و

جابجایی سرمایه انسانی ماهر و متخصص در طول دوره ۱۹۹۰ مانعی برای رشد اقتصادی تایوان نبوده است. با وجود پدیده فرار مغزها در تایوان، این کشور دارای رشد اقتصادی بالایی است."

"هووارد^۱ (۱۹۹۲) به بررسی "ترجیحات سکونت: مطالعه ای راجع به فرار مغزها در بین دانشجویان چینی به ایالات متحده" پرداخته است. در این بررسی از دو پرسشنامه مجزا در سال های ۱۹۸۹ و ۱۹۹۰ استفاده شده و هر پرسشنامه شامل بیش از ۵۰۰ دانشجو و محقق می باشد. از جمله عمده ترین نتایج آن اینکه عوامل سیاسی در نظام سیاسی اجتماعی چین رابطه عمده ای با فرار مغزها داشت و نیز این که کسانی که در مناطق روستایی بزرگ شده بودند و بیشتر تازه بزرگ شده بودند و بیشتر تازه واردین به آمریکا تمایل بیشتری به باز گشتن به چین داشتند."

"پرین و دیگران (۲۰۰۷) تحقیق را با عنوان "مهاجرت پرستاران پیامد های آن برای بیمارستانهای فلیپین و عوامل جاذب و دافع که پرستاران حرفه ای فلیپین را به جستجوی شغلی و کار در کشورهای خارجی و ترک را تحریک می کند" انجام داده اند. این مطالعه به روش پیمایش، ابزار پرسشنامه خود اجرایی از طریق پست برای ۲۰۰ نفر از سرپرستان بیمارستانهای فلیپین ارسال شد. نتایج نشان داد که در بیمارستانهای دولتی مطلوب تر، نسبت به بیمارستانهای خصوصی دست یابی به پرستاران حرفه ای بیشتر است. همچنین بطور متوسط پاسخ ها نماینگر آن است که بیش از ۵۹ درصد از کل پرستاران جابجا شده بین بخش خصوصی و دولتی تمایل به مهاجرت به خارج از کشور دارند.

جامعه آماری شامل دانشجویان دکتری که در حال حاضر در شهر های مختلف ایالات متحده آمریکا مشغول به تحصیل اند، دانشجویان قبلی فارغ التحصیل شده و در ایالات متحده شروع به کار کرده اند. اساتید جوان ۲۵ تا ۴۵ ساله شامل اساتیدی متحده

که در سنین بین ۲۰ تا ۳۰ سال به ایالات متحده آمده و تصمیم گرفتند به دلایل مختلف در آنجا بمانند.

چهارچوب نظری

مناسب‌ترین نظریه اتخاذ‌گرایش دختران به مهاجرت خارج از کشور نظریه تودارو است که عامل مهم مهاجرت را احتمال کارایی می‌داند و سن اکثریت عظیمی از مهاجرین را بین ۱۵ تا ۲۴ سال می‌داند که به دلیل اطمینان از وضع آینده بهتر اقدام به مهاجرت خواهند کرد و این مدلی است که امروزه بیش از هر مدل دیگری در تحلیل مهاجرت، به خصوص در کشورهای در حال توسعه مقبولیت یافته است. تودارو در میان نظریه پردازان مهاجرت، در زمره کسانی است که به صراحت از نقش عوامل روانی در افزایش تمایل به مهاجرت سخن گفته است. به نظر تودارو و همفکرانش با توجه به این که سن اکثریت عظیمی از مهاجرین بین ۱۵ تا ۲۴ سال است حتی اگر درآمد شهری مورد انتظار آنان در سال‌های اولیه درآمد روستاییان هم کمتر باشد ولی اطمینان داشته باشند که در آینده وضع بهتری خواهند یافت، اقدام به مهاجرت خواهند کرد این مدلی است که امروزه بیش از هر مدل دیگری در تحلیل مهاجرت‌های روستا به شهر در کشورهای در حال توسعه مقبولیت یافته است" (لهسای زاده، ۱۳۶۸: ۲۰۱).

نظریه اورت سی‌لی که به تئوری جذب و دفع یا کشش و رانش معروف است. وی عوامل موثر در تصمیم‌گیری به مهاجرت را علاوه بر عوامل شخصی به عوامل موجود در مبدأ و عوامل موجود در مقصد و موانع موجود در جریان مهاجرت از مبدأ به مقصد (موانع مداخله‌گر) می‌داند. نکته قوت نظریه اورت سی‌لی تاکید درست و به جای او درباره عوامل شخصی است، که برخی از افراد مهاجرت را ترجیح می‌دهند و به آن مبادرت می‌ورزند و برخی دیگر در محل سکونت خود باقی می‌مانند (زنجانی، ۱۳۸۰: ۱۳۳). "عواملی که مربوط به خصوصیات فردی می‌باشد؛ خصوصیات فردی نقش

مهمی در تصمیم گیری مربوط به مهاجرت از روستا به شهر دارند. در این میان برداشت ها و ادراکات افراد از وضع مبدأ و مقصد و عوامل بین مبدأ و مقصد بر تصمیم گیری اثر دارند. اگر چه نمی توان گفت افراد در این خصوصیات یکسان هستند اما دسته بندی بر حسب خصوصیات فردی نظیر سواد و سن امکان پذیر است. این عوامل فردی شامل سواد، آرزوها، تمایلات، آگاهی از امکانات و فرصت ها در شهروداشتن خصوصیات مدرن می باشد (Lee, 1969: 437-444).

در رابطه با دلایل مهاجرت، کارکرد باوران فرضشان بر این است که تمام نیازهای اجتماعی در چارچوب نظام های اجتماعی آموخته می شوند. کنش گران در یک نظام به نیازهایی باور دارند که در آن نظام نمی توانند آن ها را برآورده کنند (Merton, 1975: 125). "چون خصایص ساختی نظام های اجتماعی هرگز در طول زمان ایستا نیستند. لذا ممکن است تحولات لازم برای کاهش ناهماهنگی بین احساس نیاز و امکان تحصیل آن در کنشگران یا در نظام و یا در هر دو اتفاق بیفتد. درک ناهماهنگی های بین خصایص فرد و نظام اجتماعی منجر به مهاجرت شخص جهت کاهش ناهماهنگی های ساختی می شود" (Bacon, 1971: 133). "نظری مهاجرتی نئوکلاسیک ها بر تفاوت دستمزدها و احتمال کارایی معطوف بوده و به عواملی که در جذب یا دفع مهاجر موثرند عنایت نکرده است از جمله: تغییر سیاست های بین المللی و غیر کارآمد بودن محاسبات اولیه مربوط به آن، اوضاع و احوال اقتصادی و تصمیم گیری های سیاسی از عوامل مهم و اثر گذار بر جریان مهاجرتی است. مهاجران با همان مهارت های لازم کشورهای مهاجرپذیر عزیمت نمی کنند و در طول زمان مهارت های لازم را به دست می آورند. و در بازار کار کشور مهاجر پذیر جذب می شوند به همین دلیل مهاجرت به صورت های گوناگون در شرایط جدید ادامه می یابد و با نوسانات گذرای نیز مواجه می شود. وجود تفاوت های زیاد دستمزدی بین سرزمین های مهاجر فرست و مهاجر پذیر که به مراتب بیشتر از هزینه های مهاجرت است،

موجب استمرار مهاجرت‌ها و در مواردی تشدید آنها شده است" (زنجانی، ۱۳۸۰: ۱۲۱-۱۲۳).

نظریه پردازان اقتصاد جدید مهاجرت معتقدند که مهاجرت‌ها در شرایطی که تفاوتی بین دستمزدها در مبدأ و مقصد هم وجود نداشته باشد انجام می‌گیرد. همچنین وجود و ادامه مهاجرت‌های بین‌المللی از منطقه‌ای به منطقه دیگر، خود برانگیزنده مهاجرت‌های جدید بوده و به عنوان وسیله‌ای برای افزایش درآمدها و کاهش مخاطرات اقتصادی در سرزمین‌های مهاجر فرست تلقی می‌شود. و تا مادامی که بازار مطمئن و مناسبی برای اشتغال در کشورهای در حال توسعه وجود نداشته باشد، مهاجرت از آن کشورها به خارج ادامه می‌یابد. و اینکه کشور‌های مهاجر فرست نه تنها از طریق سیاست‌های بازار کار بلکه، کمک بیمه‌های اقتصادی و امنیت بازار سرمایه می‌توانند بر مهاجرت اثر بگذارند. این سیاست‌ها می‌تواند به تعدیل فقر و محرومیت نسبی بینجامد و به کاهش مهاجرت منجر شود (زنجانی، ۱۳۸۰: ۱۲۳-۱۲۵).

"دیدگاه سیستمی در حال تلاش برای طرح نگرش جامع به مسأله مهاجرت‌های بین‌المللی به تلفیق و تکمیل دیدگاه‌های مختلف پرداخته و بر پویایی جریان‌های مهاجرتی تأکید کرده‌اند. آنان معتقدند، مهاجرت‌های بین‌المللی که بین سرزمین‌های مبدأ و مقصد مهاجرتی جریان می‌یابند، به طور تنگاتنگی با سایر حلقه‌های موجود بین آن دو ارتباط دارند. متغیرهایی که در هم تنیده شده و سیستمی را بوجود می‌آورند که مهاجرت را شکل داده و به جریانی پویا و بالنده تبدیل می‌کند. از نظر آنان ارتباط تاریخی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی نه به صورت جدا از هم بر مهاجرت تأثیر می‌گذارند، بلکه به عنوان مجموعه تفکیک ناپذیر، بستر لازم را برای مبادلات مهاجرتی فراهم کرده و آن را تداوم می‌بخشند" (زنجانی، ۱۳۸۰: ۳).

"مدل تعادل نئوکلاسیک به رویکرد جذب و دفع مربوط است. در این مدل، افراد تصمیم‌گیرندگان عقلانی هستند که اطلاعات قابل دسترس را برای جستجوی بهترین

کشور ارزیابی کرده و برای به حداکثر رساندن بازده اقتصادی خود مهاجرت می کنند. مهاجرت بر اساس الزامات توزیع فضایی نیروی کار در بخشهای مختلف اقتصادهای ملی و بین المللی تنویر می شود. بر اساس مدل تعارض مارکسیستی مهاجرت نیروی کار از پیرامون (کشورهای فقیرتر و دارای عرضه اضافی نیروی کار) به مرکز کشور های ثروتمند به عنوان استثمار مشاهده می شود. در کشور مقصد تبعیض در کار و بازار مسکن مهاجران را از جمعیت مقیم بیگانه می کند" (گیدنز، ۱۳۷۶: ۱۳۳).

"در الگوی جهان گرا یا بین المللی که به وسیله جانسون مطرح گردیده، سرمایه انسانی همانند سرمایه فیزیکی یکی از مناطق جغرافیایی که دارای بازده پایین تری است خارج شده و به سمت مناطق جغرافیایی که دارای بازدهی بیشتری است جریان می یابد. این الگو می گوید: انتقال تخصص دارای سود دو طرفه هم برای کشور میزبان و هم برای کشور فرستنده است و می بایست سیاست عدم مداخله در کار مردم یعنی سیاست عدم مداخله در مهاجرت دنبال شود. طرفداران الگوی ملی گرا به این نتیجه می رسند که پدیده ژئوپولیتیک مهاجرت نیروی انسانی ماهر به نفع پیشرفته ترین و ثروتمندترین کشورها و به زیان کشورهای جهان سوم می باشد" (رشنو، ۱۳۸۲: ۶۸). دانشمندان علم سیاست فرایند های مهاجرت بین المللی را تنها در سطح کلان و با تاکید بر دولت و روش هایی که در آن قوانین تنظیم کننده جریان های مهاجرت هستند تحلیل می نماید" (فاسمن و دیگران، ۲۰۰۵: ۲۲). "نوده بزرگی از مهاجرین تنها مسافرت کوتاهی را طی میکنند و مهاجرین یعنی در یک مرکز مشخص جذب^۱ بدون رشد خواهند ماند (همچنان که مسافت از مرکز افزایش پیدا می کند)" (۱۹۸: ۱۸۸۵ raven stein). "فزونی شمار زنان در بین مهاجرین مسافت کوتاه: به نظر می رسد که در بین مهاجرین کوتاه سفر برتری داشته باشند" (1889:228 raven stein).

لاری (۱۹۶۶) در صدد دخالت دادن نقش عوامل اقتصادی در آن برآمد و بدین ترتیب نظریه ساده زیپف به یک نظریه ترکیبی از جمعیت، فاصله، عوامل اجتماعی،

1- absorb

فرهنگی، فنی و اقتصادی تبدیل شد و تاور و مک لئود (۱۹۷۳) آن را در بررسی مهاجرت های ایالتی در آمریکا به کار بستند و به این نتیجه رسیدند که تفاوت درآمد سرانه تاثیر چندانی بر مهاجرت اعمال نمی کند ولی نمی توان نقش عوامل دیگر در آن نادیده گرفت. امروزه با تسهیلاتی که درآمد جابجایی افراد بوجود آمده است از یک طرف تفاوت فاصله ها بین مبدأ و مقصد مهاجرتی از اهمیت افتاده و از طرف دیگر، موانع و مقررات موضوعه، از جمله اخذ ویزا یا عدم نیاز به آن، مفهوم فاصله را دگرگون کرده است؛ از این رو بعضی از صاحب نظران کوشیده اند به جای فاصله های معمولی، کیلومترها را به عنوان فاصله در نظر بگیرند. در چهارچوب این نگرش چه بسا فاصله ها طولانی ولی دارای راهها و وسایل مناسبتر، کمتر از فاصله های کوتاه تری به نظر آیند که فاقد امکانات جابجایی سهل و ساده تری باشند (زنجانی، ۱۳۸۰: ۱۳۴).

"از دیگر تبیین هایی که بر نقش چالش های بین منطقه ای در ارتباط با نیروی کار تاکید شده است، تحقیقات "هرزوغ" است. او در این باره می گوید: اگر چه عوامل متعددی در ایجاد انگیزه برای مهاجرت موثر واقع می شود اما دو عامل کلیدی درآمد و اشتغال بیش از دیگر عوامل بر روند مهاجرت های روستایی تاثیر می گذارند" (Herzog, 1993:328).

مدل نظری پژوهش

فرضیات تحقیق

به نظر می رسد بین سن دختران و گرایش به مهاجرت خارج از کشور رابطه معنا داری وجود دارد.

به نظر می رسد بین رشته تحصیلی دختران و گرایش به مهاجرت خارج از کشور رابطه معنا داری وجود دارد.

به نظر می رسد بین مقطع تحصیلی دختران و گرایش به مهاجرت خارج از کشور رابطه معنا داری وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین وضعیت تاهل دختران و گرایش به مهاجرت خارج از کشور رابطه معنا داری وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین منشا قومی دختران و گرایش به مهاجرت خارج از کشور رابطه معنا داری وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین وضعیت سکونت دختران و گرایش به مهاجرت خارج از کشور رابطه معنا داری وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین طبقه اجتماعی دختران و گرایش به مهاجرت خارج از کشور رابطه معنا داری وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین میزان استفاده از رسانه‌ها توسط دختران و گرایش به مهاجرت خارج از کشور رابطه معنا داری وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین نگرش دختران به جایگاه علم و پژوهش و گرایش به مهاجرت خارج از کشور رابطه معنا داری وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین نگرش دختران نسبت به جایگاه زنان تحصیل کرده و گرایش به مهاجرت خارج از کشور رابطه معنا داری وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین تحصیلات پدر دختران و گرایش به مهاجرت خارج از کشور رابطه معنا داری وجود دارد.

جامعه آماری جامعه آماری در این پژوهش شامل همه دانشجویان دختر مقطع تحصیلات تکمیلی (ارشد و دکتری) که ورودی دو سال ۸۸-۱۳۸۷ و ۸۶-۱۳۸۵ مشغول به تحصیل اند، و جمع تعداد این افراد برابر با ۳۰۷۴ نفر است.

روش برآورد حجم نمونه

حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران (Cochran) برابر با ۲۳۰ بدست آمده که برای حصول اطمینان بیشتر حجم نمونه را ۲۴۰ مورد انتخاب شد و به این تعداد پرسشنامه تکمیل گردید.

$$n = \frac{t^2 pq}{N(t^2 pq - 1)} = \frac{3074(1/96)^2(0/16)}{3074(0/05)^2 + (1/96)^2(0/16)} = \frac{1890}{813} = 230$$

روش نمونه گیری: در این تحقیق از نمونه گیری طبقه بندی و از نمونه گیری تصادفی استفاده شده است. براساس این روش ابتدا جامعه آماری براساس مقاطع تحصیلی به دو مقطع کارشناسی ارشد و دکترا تقسیم می شود و سپس تعداد مورد نیاز در هر مقطع به طور تصادفی انتخاب می شوند.

روش تحقیق: روش عمده در این پژوهش پیمایشی است. ابزار جمع آوری اطلاعات پرسشنامه می باشد و گویه ها که با طیف لیکرت که عمدتاً محقق آن را ساخته و همچنین از تحقیقات مشابه استفاده نموده، سنجیده شده است. ضمن سود جستن از اعتبار صوری، روایی و اعتبار آن نیز با آلفای کرونباخ بررسی گردید. اطلاعات جمع آوری شده از طریق نرم افزار spss مورد تجزیه و تحلیل پردازش قرار گرفت.

روایی و پایایی پرسشنامه

اعتبار: در این تحقیق برای پی بردن به روایی پرسشنامه، پرسشنامه تدوین شده به اساتید مربوط ارائه گردید و نواقص آن رفع شد و پس از آن به مرحله اجرا گذاشته شد.

متغیر	X ²	df	sig
رشته تحصیلی	۱۱/۱۵	۶	۰/۰۸۴
مقطع تحصیلی	۰/۷۳	۲	۰/۶۹
وضعیت تاهل	۲۶/۲۰	۲	۰/۰۰۰
منشأ قومی	۳۳/۵۴	۱۲	۰/۰۰۱
محل سکونت	۲۰/۴۵	۲	۰/۰۰۰
طبقه اجتماعی	۲۸/۲۸	۴	۰/۰۰۰

روایی: به منظور سنجش پایایی تحقیق، تعداد ۳۰ پرسشنامه در بین ۳۰ پاسخگو توزیع شده است و پس از محاسبه ضریب آلفای کرونباخ برای پرسشنامه مشخص گردید که پرسشنامه از پایایی لازم برخوردار است. ضریب آلفای محاسبه شده برابر با ۰/۷۶ است.

تحلیل استنباطی داده ها

جدول شماره ۱: آزمون χ^2 رابطه بین متغیرهای (رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی، وضعیت تاهل، منشأ قومی، محل سکونت، طبقه اجتماعی) دختران و گرایش به مهاجرت خارج از کشور

نتایج جدول فوق نشان می دهد که بین متغیرهای (وضعیت تاهل، منشأ قومی، محل سکونت، طبقه اجتماعی) و گرایش به مهاجرت خارج از کشور رابطه معناداری وجود دارد.

و رابطه بین متغیرهای (رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی) و گرایش به مهاجرت خارج از کشور مورد تأیید واقع نشد.

جدول شماره ۲: ضریب همبستگی اسپیرمن - رابطه بین متغیرهای (سن و تحصیلات پدر) دختران و گرایش به مهاجرت خارج از کشور

متغیر	مقدار اسپیرمن	تعداد	sig
سن	۰/۰۴۰	۲۴۰	۰/۵۴۲
تحصیلات پدر	۰/۱۵۶	۲۴۰	۰/۰۱۶

با توجه به ضریب همبستگی اسپیرمن بین متغیر سن دختران و گرایش به مهاجرت خارج از کشور رابطه معناداری وجود ندارد.

اما رابطه بین متغیر تحصیلات پدر و گرایش به مهاجرت خارج از کشور تأیید می شود.

جدول شماره ۳: آزمون من- وایت نی، رابطه بین متغیرهای (نگرش دختران به جایگاه زنان تحصیل کرده، جایگاه علم و پژوهش دختران، میزان استفاده از رسانه ها) و گرایش به مهاجرت خارج از کشور

متغیر	مقدار u	Z	sig
نگرش دختران به جایگاه زنان تحصیل کرده	۴۳۸۸/۵۰	-۴/۲۳	۰/۰۰۰
جایگاه علم و پژوهش دختران	۳۵۵۸/۵۰	-۶/۸۷	۰/۰۰۰
میزان استفاده از رسانه ها	۵۷۲۴/۵۰	-۱/۰۲	۰/۳۰۴

با توجه به آزمون من- وایت نی، رابطه بین متغیرهای (نگرش دختران به جایگاه زنان تحصیل کرده، جایگاه علم و پژوهش دختران) و گرایش به مهاجرت خارج از کشور رابطه معنا داری وجود دارد.

اما بین میزان استفاده از رسانه ها و گرایش به مهاجرت خارج از کشور رابطه معنا داری وجود ندارد.

نتیجه گیری: کنترل، مهار و در مجرای منطقی قرار دادن پدیده گرایش دختران به خارج از کشور به ویژه پیشگیری از پدیده مهاجرت افراد تحصیل کرده که اغلب و اکثریت این افراد را جوانان و افراد میانسال تشکیل می دهند مقوله ای حیاتی برای آینده ایران و در راستای امنیت تامین امنیت و منافع ملی کشور به شمار می رود. به نظر می رسد اصلاح برخی روش های ناقص و غیر کارآمد و تمام متغیرهایی که در ابعاد جمعیتی، اجتماعی و فرهنگی در فرایند گرایش دختران به مهاجرت خارج از کشور

نقش دارند، اهمیت به سزایی دارد و این مقوله هم امری نیست که در کوتاه مدت قابل حصول باشد. بستر سازی مناسب، ایجاد جاذبه های منطقی در درون کشور از طریق اهمیت دادن به شأن و منزلت افراد تحصیل کرده و فراهم آوردن فضای آرامش و امنیت خاطر و برنامه ریزی و مدیریت آینده نگری می تواند زمینه های کارآمدی را برای جذب و عدم گرایش به خارج از کشور فراهم آورد. همچنین گرایش دختران به خارج از کشور که در سنین جوانی و از سرمایه اصلی کشور به شمار می روند پیشگیری به عمل آید تا آن شاء... شاهد آبادانی و پیشرفت بیش از پیش کشور در عرصه علمی، پژوهشی و صنعتی در راستای ارثه الگوی نظام اسلامی در دوران جدید باشیم. در این پژوهش بر اساس دیدگاه ها و نظریه های مختلف، شناخت عوامل موثر بر گرایش دختران به مهاجرت خارج از کشور از طریق تنظیم فرضیه ها و طرح سولاتی مناسب برای سنجش متغیر ها انجام شد. فرضیه ها با استفاده از آزمون χ^2 ، اسپیرمن، من- وایت نی مورد سنجش قرار گرفتند و نتایج به دست آمده حاکی از آن است که بین وضعیت تأهل دختران، منشأ قومی دختران، وضعیت سکونت دختران، طبقه اجتماعی دختران، نگرش دختران به جایگاه علم و پژوهش، نگرش دختران به جایگاه زنان تحصیل کرده، تحصیلات پدر دختران رابطه معناداری وجود دارد.

پیشنهادات: ۱- تأسیس یک مرکز کاربایی به نحوی که فارغ التحصیلان پس از پایان تحصیل برای یافتن شغل متناسب با رشته تخصصی و تمایل خود اقدام کنند. ۲- از بین بردن تبلیغات و امتیازاتی که میان محصلان داخل کشور و دانشجویان خارج از کشور وجود دارد. ۳- کنترل و تقلیل عده جوانانی که با تحصیلات عالی به خارج از کشور عزیمت می نمایند. ۴- کشور باید سیاست آموزشی خود را در راستایی هدایت کنند که بیشترین شمار تحصیل کردگان جذب بازار کار شوند. ۵- متعادل ساختن حقوق افراد متخصص با هزینه زندگی

۶- رفع تبعیض و تعصب- ایجاد زمینه و بستر مناسب در خصوص تقویت رابطه صنعت و دانشگاه که موجب علاقه مند سازی. ۷- محققان باید به توسعه صنعتی

کشور، جذب سرمایه های داخلی و اشتغال زایی در صنایع می گردد. ۸- تاسیس شهرک های علمی و تحقیقاتی برای محققان و تامین نیازهای علمی آنان ۹- ارایه سازو کارهای کنترلی به منظور تعدیل و تطبیق پرورش متخصصین در جامعه بر حسب فرصت های شغلی و نیاز های بازار کار در میان مدت و ایجاد بسترها و مقدمات تامین تقاضای اجتماعی تحصیلات دانشگاهی و دانش اندوزی در بلند مدت .

Archive of SID

فهرست منابع فارسی

۱. اورت لی اس (۱۹۶۶)، یک نظریه مهاجرت، ترجمه بیژن زارع، به نقل از لهسایی زاده، ۱۳۶۸، نظریات مهاجرت، شیراز، انتشارات نوید.
۲. رشنو، نبی ا... (۱۳۸۲) ژئوپولیتیک نخبگان (تاملی در رویکردهای سیاسی - جغرافیایی مهاجرت)، تهران، انتشارات کویر
۳. زنجانی حبیب ا... (۱۳۸۰)، مهاجرت، تهران، انتشارات سمت.
۴. ساروخانی، باقر (۱۳۸۴) روشهای تحقیق در علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
۵. لهسایی زاده دکتر عبدالعلی (۱۳۷۸)، ساختار سنی جمعیت، چاپ اول شیراز، نوید.
۶. لهسایی زاده، دکتر عبدالعلی (۱۳۶۸)، نظریات مهاجرت، چاپ اول، شیراز، نوید.
۷. منصور فر، کریم (۱۳۸۵) روش های آماری، دانشگاه تهران.
۸. وحیدی، پریدخت (۱۳۶۵)، مهاجرت بین المللی و پیامد های آن، چاپ اول، تهران سازمان برنامه و بودجه.
۹. وقوفی، حسن (۱۳۸۰) فرار مغزها (بررسی مهاجرت نخبگان در زوایای گوناگون) چاپ اول، تهران.
۱۰. گیدنز، آنتونی، (۱۳۸۲) جامعه شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نشر نی
۱۱. بروس کوئن (۱۳۸۰)، مبانی جامعه شناسی، ترجمه غلامعباس توسلی، رضا فاضل، انتشارات سمت.

فهرست منابع انگلیسی

- 1- Han, c.(2001).the mobility of highly skilled human capital in Taiwan: a thesis for the degree of doctor of philosophy . university of the Pennsylvania state
- 2- Howard, G .(1992)."a brain drain state on chins students in the united state. "dissertation abstracts international, vol.53,No.5,pp.1423-A
- 3- Kangasniemi, M. winter .A.& commander's.(2007)"is the medical brain drain beneficial ? evidence from overseas doctors in the up ," social science &medicine, vol. 65,5,915-923
- 4- selenium .k.(2006)." Students without borders? Migratory decision making among international graduate students in the u.s. knowledge." technology & policy, vol. 19,No.3,pp.64-86.
- 5- Tense. A& gung or, .N.(2003)." Brain drain from turkey: survey evidence of student non-return." Career development international, 802, p.52-69.
- 6- Perrin, m . Hegelian, a. sales, a. & hung, b. (2007)."nurse migration and its implications for Philippine hospitals." International nursing review, vol. 54, 3, 219-226.
- 7- Curran, s. Shafer, s. donator, k.& grip , f.(2009)."mapping gender and migration in sociological scholarship." The international migration review , 40,1.(200-204)

- 8- Lee, Everett's, (1969). " A theory of migration", in J.A Jackson (ed), migration , Cambridge, England : Cambridge . university press.
- 9- Housel , Donald,(1982),"international migration ,in j. Ross(ed),international encyclopedia of population, free press,newyork:366-73
- 10- Gasmen, H . kohl basher .and reefer. (2005). International migration and its regulation state of the report cluster al .institute for urban and regional research Austrian academe. Fsciences.vol22.
- 11- Rosenstein , e .g,(1889)." The laws of migration", journal of the royal statistical society, 228.vol.198

Archive of SID